

27 Mayıs 1960 Darbesi

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, kuruluşundan 1946 yılına kadar ideolojik ve örgütsel olarak liberal demokratik geleneğe daha yakın tek parti rejimiyle yönetilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin otoriter bir anlayışla yönettiği ülkede Atatürk inkılablarının başarıya ulaşması tek parti sisteminin uzun süreli meşruluğunu zayıflatmış ve herhangi bir siyasal şiddet olmadan anayasal düzen içerisinde çok partili demokratik sisteme geçiş sürecini başlatmıştır.

I.Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası politikada ortaya çıkan galip devletlerin yeni dünya düzeni oluşturma çabaları, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın ilkeleri ve onaylanması, Sovyet yayılmacılığının Türkiye'yi de tehdit etmesi gibi gelişmeler, kuruluşundan itibaren çağdaş uygarlık değerlerini benimsemiş demokratik, uygar batılı devletler arasında yer almaya çalışan Türkiye Cumhuriyeti'nin, Mustafa Kemal Atatürk'ün "...millete miras olarak bir istibdat müessesesi bırakmak ve tarihe o suretle geçmek istemiyorum" şeklindeki veciz sözüne uygun olarak çok partili demokratik yaşama geçme sürecini hızlandırması gerektiğini ortaya koymuştur.

Nuri Demirağ tarafından 18 Eylül 1945 tarihinde kurulan Millî Kalkınma Partisi ile Dörtlülük Takrir sürecinin ardından 7 Ocak 1946'da Celal Bayar'ın liderliğinde kurulmuş olan Demokrat Parti, ikinci çok partili sisteme geçiş çabalarının ilk partileri idi. Tek dereceli seçim usulüyle ve gerçek anlamda bir yarışma ile ilk kez 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılan seçimlerde DP 61, CHP 397 ve bağımsızlar 7 milletvekili çıkarmışlardır.

Demokratikleşmede önemli bir basamak oluşturan bu seçimlerin ardından Türk parlamento ve demokrasi tarihinde yeni bir süreç başlamış, devletin rolü, özel girişimcilik, köylülerin siyasete katılmasına ilişkin tutum, bürokrasi ve yerel öncelik gibi konularda aralarında ideolojik farklılıklar bulunan CHP ve DP, çok partili dönemin en güçlü iki siyasi partisi olarak iktidar için mücadele etmişlerdir. Bu süreçte CHP vesayetçi ağırlıklı bir gelişim kavramını benimserken ve küçük, Batılılaşmış, eğitilmiş elit üzerinde yoğunlaşırken DP, köylü kitlelerin desteğini sağlamaya ve yerel beklentilerin karşılanmasına öncelik vermiştir.

1946 seçimlerindeki hile iddialarının sonraki seçimlerde tekrarlanmaması amacıyla 1950 Şubatında daha demokratik, gizli oy, açık sayım ve tasnif esasına dayalı bir seçim yasası hazırlanmış ve 14 Mayıs 1950 milletvekili genel seçimleri bu yeni yasaya göre yapılmıştır. II. Dünya Savaşı yıllarının ortaya çıkardığı enflasyon, darlık, karaborsa gibi olumsuzluklar, tek parti dönemindeki devletçilik uygulamasının birleştiricilik ve bütüncülükten uzaklaşması, köylülerin mağduriyeti, enflasyon nedeniyle yaşam standartları oldukça gerileyen sabit gelirli halkın hoşnutsuzluğu, cumhuriyetin reformlarından ve laiklik uygulamalarından tedirgin olan gelenekçi çevrelerin huzursuzluğunun yarattığı tepkiler bu seçiminin sonuçlarına yansımış, DP %53,3 oy oranıyla parlamentoda %83,57'lik, (408 milletvekili) CHP, %39,78'lik oy oranıyla %14,4'lük (69 milletvekili) temsil gücüne erişmiştir.

Çoğunluk sisteminin ortaya çıkarmış olduğu bu dengesiz dağılım, 1954 ve 1957 seçimlerinin sonuçlarına da yansımış, 1954 seçimlerinde DP, %56.6 oy oranına karşılık parlamentoda %93 (503 milletvekili), 1957 seçimlerinde %47.7 oy oranıyla %69.5, temsil gücüne (424 milletvekili); CHP ise 1954 seçimlerinde %34.8 oy oranıyla %5.7, (31 milletvekili), 1957 seçimlerinde %40.8 oy oranıyla %29.2 lik temsil gücüne (178 milletvekili) erişebilmiştir.

Türk siyasi hayatında 1946 yılından itibaren tek dereceli seçim usulüne ve çok partili döneme geçilmiş olmasına rağmen 1924 anayasasında seçilmiş çoğunluğun (parlamento) gücünü kontrol edecek etkili bir kontrol ve dengeleme sisteminin olmayışı anayasanın otoriter bir hükümet aracı olarak kullanılması sonucunu ortaya çıkarmıştır. 1924

anayasasında, egemenliğin tek kullanıcısı olarak kabul edilen TBMM'ndeki çoğunluğa siyasal yaşam, demokratik ve eşitlikçi bir işleyiş anlamında sınırlama getirilmemiş, yargı bağımsızlığı ve denetimi konusu zayıf kalmış, temel hak ve özgürlükler açık anayasal güvencelere kavuşturulmamıştır.

Anayasa, çoğulcu, özgürlükçü ve katılımcı demokrasi yerine çoğunlukçu bir demokrasiyi öngördüğü için Tek parti dönemiyle başlayan iktidarların parlamentoyu ve seçimleri etkili bir şekilde kontrol etme geleneği belirgin bir şekilde bu dönemde de devam etmiştir. Temsilde adalet anlayışı yerine, yönetimde istikrarı sağlamaya yönelik olan sistemin, cumhuriyetin ilk yıllarında parlamentonun etkin ve hızlı çalışarak ülkenin çağdaş uygarlık yolunda hızla ilerlemesine katkıda bulunması düşünülmüştü. Ancak temel hakların etkili yasal garantisinin ve yasama tarafından çıkarılan kanunların anayasallığının yargı denetiminin olmaması nedeniyle DP iktidarının ilk döneminde muhalefet haklarını önemli ölçüde kısıtlayıcı yasalar çıkarılmıştır.

1953 yılından itibaren üniversite öğretim üyelerinin siyasi kuruluşlarda görev almalarının, siyasi yayın ve beyanda bulunmalarının yasaklanması, CHP'nin mal varlığına el konularak hazineye devredilmesi, Millet Partisi'nin kapatılması, CHP ve Cumhuriyetçi Millet Partisi'ne 1954 seçimlerinde çoğunluk sağlayan bazı il ve ilçelerin statüsünün değiştirilmesi, (1950 seçimlerinde CHP'nin daha çok oy aldığı Abana ilçesinin ilçe merkezi olmaktan çıkarılması, 1954 seçimlerinde CHP'ye çoğunluk sağlayan Malatya'dan Adıyaman İlçesinin ayrılarak il yapılması, Cumhuriyetçi Millet Partisi'ne çoğunluk sağlayan Kırşehir'in ilçe statüsüne indirilmesi) partilerin faaliyetlerine sınırlama getirilmesi, radyonun partizanlaştırılması, parlamentonun denetim görevinin zorlaştırılması, dokunulmazlıkların kaldırılmasının kolaylaştırılması, basına ve basın mensuplarına yönelik ağır yaptırımları içeren yasal düzenlemeler, sendikaların ve gazetelerin kapatılması, memur tasfiye yasasının çıkarılması gibi anti demokratik düzenleme ve uygulamaların başlaması, iktidar-muhalefet ilişkilerini gittikçe sertleştirdiği gibi, muhalefetin ve parlamentoda temsil edilmeyen kesimlerin iktidar karşısında sert politika ve tavır izlemesine neden olmuş, anayasa değişikliği isteklerini gündeme getirmiştir. Böylece tek partili dönemin otoriter ve vesayet partisi anlayışının yerine, çoğunluk egemenliğini, parti içi katı disiplini, parti içi demokrasi yerine lider egemenliğini esas alan, meclisin hükümet üzerindeki denetimini kaldıran, meclisi ve ülkeyi tek elden hükmetmeyi sağlayan, siyasal çoğunluğun muhalefeti ezmesinin yollarını açan, fiili bir yürütme üstünlüğü veya parti oligarşisi yaratan anlayış ve uygulamalar ortaya çıkmıştır.

Kuvvetler birliği ve Millî egemenlik anlayışını esas alan anayasa ve çoğunluk sisteminin, iktidara alternatif olabilecek, güçlü ve etkili bir şekilde denetim görevi yapabilecek muhalefetin oluşmasına imkân sağlamaması, az gelişmiş demokrasilerde, parlamentoya temsilci gönderememiş kesimlerin hürriyet ve eşit muamele haklarının göz ardı edilmesine yol açmış, iradeleri parlamentoya yansımaya haklarının korunma ve savunmasının da zayıf muhalefete düştüğünü göstermiştir. Güçlü iktidarla zayıf muhalefetin parlamento içi ve dışı ilişkilerinde ortaya çıkardığı sertlik, muhalefeti yok sayma veya muhalefete karşı devlet gücüyle hareket etme gibi demokrasi dışı tutum ve yaklaşımlar 1954 seçimlerinden sonra artmıştır.

DP'nin üçüncü iktidarı döneminde vatanın çıkarlarının korunmasının DP'nin iktidarıyla devam edebileceğine inananların bir çatı altında toplanması gerekçesiyle Vatan Cephesi'nin kurulması, parlamentonun denetim görevini zorlaştıran ve dokunulmazlıkların kaldırılmasını kolaylaştıran iç tüzüğün kabul edilmesi, DP iktidarı baskısına karşı Millî muhalefet cephesi kurularak güç birliği oluşturulması parlamento çalışmalarını istikrarsızlaştırmış, iktidar-muhalefet kavgasını daha da şiddetlendirmiştir. Muhalefetin güç birliği ve iktidarın vatan cephesi toplumdaki gerginlik ve kutuplaşmayı da arttırmış, karşılıklı siyasi söylem ve suçlamalar her geçen gün sertleşmiştir. Gerginlik sürecinde Menderes, CHP'yi

meclis içi ve dışı manevralarla demokratik idareyi felce uğratmak ve çoğunluğun üzerinde azınlığın tahakkümünü tesis etmek, orduyu hükümete karşı kışkırtarak ihtilal tahrikçiliği yapmak, ülkeyi ihtilale ve kardeş kavgasına sürüklemek, taraftarlarını silahlandırmak, hükümetin meşruiyetini tartışmak, halkı yasadışı yollarla hükümete ve devlete karşı kışkırtmak, hücre örgütüyle çalışan gizli kollar kurmaya çalışmak ve orduyu siyasete karıştırmakla suçlamıştır. CHP de, DP iktidarını anti-demokratik yasalar çıkararak demokrasi rejiminden uzaklaşmak, dini siyasete alet etmek, anayasaya sadakat göstermemek, anti-laik uygulamalarla cumhuriyet rejimini tehlikeye düşürmekle suçlamıştır.

Tek parti döneminin ana eksenlerinden birini oluşturan kamu bürokrasisinin DP ile çatışması ve çok partili dönemde de CHP'ye olan bağlılığını sürdürmesi, DP'nin dini faaliyetlere karşı gösterdiği geniş hoşgörünün bu bürokrasi tarafından laiklik ilkesine ihanet olarak görülmesi, asker ve sivil tüm bürokrasi gruplarının DP döneminde politik etki ve sosyal statü kaybına maruz kalması, DP'nin, dış borçlanmaya ve enflasyona dayalı finansman kanalıyla, ithal ikameci sanayi ve tarım politikalarının ücretliler üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin tepkiye dönüşmesi de demokratik rejimin çöküşünde etkili olmuştur.

Çok partili yaşama geçilmesinden sonra ordu içinde oluşan bazı gizli örgütlenmeler de DP politikalarından duyulan hoşnutsuzluk karşısında güçlenerek dayanışmaya dönüşmüştür. 1908'de Meşrutiyet'e geçişe önderlik eden ordu, Millî Mücadele'de başarı kazanılmasında, Cumhuriyet'in kurulmasında ve Atatürk devrimlerinin hayata geçirilmesinde etkili bir rol oynamıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarına kadar üstlendiği rolün gereklerini yerine getirmede tereddüt göstermeyen orduda, savaş öncesinde rejim hakkında bazı görüş ayrılıkları baş göstermiştir. Atatürk'ün ölümünün ardından İsmet İnönü'nün ordunun da desteğini alarak Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından, yaklaşan dünya savaşı tehlikesi ordunun rejim sorunu hakkında düşünmesine biraz ara vermiş ancak savaş yıllarında ordu karargahlarında cunta toplantıları yapılmaya başlanmış ve askeri birliklerde gizli faaliyetler ivme kazanmıştır

Tek parti döneminde, Atatürk dönemindeki yapılanmadan sapmaya bir tepki olarak CHP'nin tarafsız bir idare kuramayacağı fikrinden hareketle ordudaki kurmay subaylar arasında bir müdahale fikri belirmeye başlamış ancak DP'nin seçimleri kazanmasıyla bu endişeler dağılmıştır. Daha sonra 1955 yılında genç kurmay subaylardan oluşan ilk gizli teşkilat kurulmuş, düzenli toplantılarla yapılan teşkilatlanma hareketi başlangıçta orduda yapılacak ıslahatları ve zaman zaman da siyasi gelişmeleri ele almıştır. 1956'da teşkilata DP'nin Atatürk devrimlerinden verdiği tavizlere bir tepki olarak Atatürkçüler Cemiyeti adı verilmiş, örgütlenme İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne benzer şekilde hücre sistemi ile yapılmıştır. Bu sırada İstanbul'da teşkilatlanan bu gruptan başka Ankara'da iki ayrı yerde birbirinden habersiz teşkilatlanan gruplar bulunmaktadır. Bir süre sonra bu iki grup birleşerek bazı hedefler saptamış, buna göre teşkilat üye sayısının 25'i aşmayacağı, güvenlik konusuna dikkat edilmesi, askeri merkezlerin bulunduğu büyük şehirler ve tayinlerin yapıldığı Erkan Dairesinin öncelikle kontrol altına alınması gerektiği vs. üzerinde durulmuştur. 1957 yılında Yıldız Harp Akademisi'nden mezun olan subaylar tayin oldukları yerlerde teşkilatlarına yeni isimleri eklemişlerdir. 1957 yılı sonlarına doğru ülkedeki siyasi havanın müdahaleyi gerektirdiği düşünülerek "ihtilal" fikri doğmuştur. Bir süre sonra "9 Subay Olayı" olarak adlandırılan olayın yaşanması üzerine iki yıldır faaliyette bulunan teşkilat dağılmıştır. Samet Kuşçu adlı bir kurmay binbaşının 20 Aralık 1957'de askeri müdahale planlayan gizli teşkilat mensuplarını ihbar etmesiyle dokuz subay tutuklanmış, soruşturma sonucu yeterli delil bulunamaması nedeniyle altı ay süren mahkeme sonucunda subaylar beraat etmiş, sadece Binbaşı Kuşçu "orduyu isyana teşvik etmek" suçundan iki yıl hapse mahkum olmuştur.

Dağılan teşkilat, 1959 yılı başlarında yeniden toparlanmış ve Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel'e liderlik teklif

edilmiş, Gürsel'in teklifi kabul etmesiyle çeşitli yerlere dağıtılmış halde bulunan subayların planlı bir şekilde merkezlere tayinleri yapılmaya başlanmıştır. 1959 yılı sonlarında gizli teşkilat oldukça genişlemiş, önemli bir gelişme olarak Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Komutanlığına Albay Osman Köksal, Erkan Şubesi Müdürlüğü'ne Yarbay Suphi Karaman getirilerek ordu içindeki iki kritik noktaya hakim olunmuştur. Bazı ileri gelenlerinin başka noktalara sevkiyle en kıdemli Albay sıfatıyla Alparslan Türkeş'in başkanlık ettiği toplantılarda idarenin nasıl olması gerektiği tartışılmıştır. Ankara'daki bu teşkilatlanma sürerken İstanbul'da Yarbay Orhan Kabibay ve Binbaşı Orhan Erkanlı tarafından teşkilatın İstanbul kanadı oluşturulmuştur. Bir yandan askeri müdahaleyi planlayan teşkilat genişlerken, diğer yandan ülkedeki siyasi gerginlik artmış, Ankara ve İstanbul'da sıkıyönetim ilan edilmiştir.

Hükümetin sıkıyönetimle birlikte orduya yüklediği sorumluluk, darbeci subayların harekete geçmesine neden olmuştur. Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel'e daha önce istediği yıllık izin verilmiş, sonrasında yaş haddinden emekliye ayrılması gerekmiştir. Başsız kalma endişesi yaşayan darbeci subayları yatıştıran Gürsel, orduya ve hükümete son mesajlarını vererek görevinden ayrılmıştır. Bunun üzerine Kara Kuvvetleri Komutanlığı Lojistik Başkanı Tümgeneral Cemal Madanoğlu liderliğe getirilerek, 18 Mayıs'ta darbe gününün belirlenmesi için bir toplantı yapılmıştır. Askeri müdahalenin 26 Mayıs'a kadar yapılması kararlaştırılmış ve burada askeri hareket planının temel noktaları tespit edilmiştir. Başbakan Adnan Menderes'in 26 Mayıs'ta Atina'ya yapacağı geziyi iptal ederek Eskişehir'e gitmesi üzerine darbe bir gün sonrasına 27 Mayıs'a ertelenmiştir. 1960 Mayısına doğru ülkede hızla yayılan kargaşa, terör, sokak gösterileri ve güvenlik kuvvetlerine yönelik saldırılar, hükümetin asayişle ilgili daha güçlü önlemler almasını gerektirmiştir. 28-29 Nisan günlerinde meydana gelen öğrenci olaylarına müdahale için gönderilen subay ve askerlerin öğrencilere katılmasının yanı sıra, Harp Okulu öğrencilerinin 21 mayıstaki protestoları da üniversite ve bazı ordu mensuplarının hükümeti meşru görmemeye başladığını ortaya koyduğu gibi, askeri darbeyi planlayan gizli teşkilatın müdahalenin gün ve şeklinin kesinleştirilmesinde sona yaklaştığını göstermişti.

CHP'nin ülke genelinde gayrimeşru faaliyetlerinin bulunup bulunmadığını araştırmak için TBMM iç tüzüğü'nün 177. maddesi gereğince 18 Nisan 1960 tarihinde kurulan Tahkikat Komisyonu'nun, gayrimeşru faaliyetlerin var olduğu ön kabulüyle niteliğini ve içeriğini araştırmayı amaçlaması, komisyonun işlev ve amacının geniş tutulması, meclis içi ve dışındaki gerginlik ve çatışmayı arttırmış, böylece ihtilale giden süreç başlamıştır.

Ülkenin içinde bulunduğu durumdan kaygı duyan Türk Silahlı Kuvvetleri 3 Mayıs 1960 tarihinde Millî Savunma Bakanına hükümette değişiklik yapılmasını, İstanbul ve Ankara valileriyle emniyet müdürlerinin değiştirilmesini, Tahkikat Komisyonları kuran kanun da dâhil olmak üzere antidemokratik tüm kanunların yürürlükten kaldırılmasını, vatandaşların hürriyet ve eşit muamele hakkına riayet edilmesini, tutuklu gazetecilerin çıkarılacak bir af yasasıyla salıverilmesini içeren bir muhtıra vermiştir.

1960 Mayısının ikinci haftasından itibaren yurt içi gezilere ağırlık veren Başbakan Adnan Menderes, ziyaret ettiği il ve ilçelerde halka hitaben yaptığı konuşmalarda CHP'yi ve onun gençlik örgütünü isyan, fitne, fesat ve anarşik olayların tahrikçisi ve sorumlusu olarak gördüğünü, CHP'nin seçimsiz ve kural dışı yöntemlerle iktidara gelmeye çalıştığını, millet iradesiyle iktidara gelenlerin seçim dışı yöntemlerle iktidardan uzaklaştırılmayacağını ifade etmiştir.

27 Mayıs 1960 gecesi gerçekleştirilen askeri darbenin hemen ardından radyodan yayınlanan bildiriyle demokrasinin içine düştüğü buhran ve üzüntü verici son hadiseler nedeniyle kardeş kavgasına meydan vermemek için Türk Silahlı Kuvvetlerinin memleketin idaresini ele aldığı duyurulmuştur.

Bildirinin devamında, partiler üstü tarafsız bir yönetimin nezareti altında, adil ve serbest seçimlerin yapılarak idarenin seçimi kazananlara devir ve teslim edileceği, hangi partiden olursa olsun her vatandaşın kanunlar ve hukuk ilkeleri esaslarına göre muamele göreceği, Birleşmiş Milletler Anayasası'na ve insan hakları prensiplerine riayet edileceği, bütün ittifaklara ve taahhütlere, Atatürk'ün "yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesine bağlı kalınacağı belirtilmiştir.

Darbe sabahı Cumhurbaşkanı Celal Bayar, TBMM Başkanı Refik Koraltan, Bakanlar Kurulu ve Tahkikat Komisyonu üyeleri, DP Milletvekilleri gözaltına alınarak Harp Okulu binasına götürülmüş, siyasal partilerin faaliyetlerine son verildiği duyurulmuş, Başbakan Adnan Menderes de Kütahya'da gözetim altına alınmıştır. Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun, üst rütbeli bazı asker ve bürokratlar, emniyet görevlileri de tutuklanmış ve yargılanmak üzere Yassıada'ya götürülmüşlerdir.

Darbenin ardından 12 Haziran 1960 tarihinde kabul edilen 27 maddelik "1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanununun bazı hükümlerinin kaldırılması ve bazı hükümlerinin değiştirilmesi hakkında 1 nolu geçici kanun"la Millî Birlik Komitesi ve Yüksek Adalet Divanı oluşturulmuştur. Darbenin gerekçesinin de açıklandığı kanunun giriş kısmında iktidar partisi yöneticileri tarafından anayasanın çiğnendiği, Türk Milletinin bütün fert ve insanlık hak ve hürriyetlerinin ve dokunulmazlıklarının ortadan kaldırıldığı, muhalefet denetiminin işlemez hale getirilip tek parti diktatoryası kurularak TBMM'nin fiilen bir parti grubu durumuna düşürüldüğü ve meşruluğunu kaybettiği belirtildikten sonra silahlı kuvvetlerin, Ordu İç Hizmet Kanunu'nun 34 üncü maddesi uyarınca Türk yurdunu ve Türk Cumhuriyetini kollamak ve korumak, hukuk devletini yeniden kurmak amacıyla Türk Milleti adına harekete geçerek, milleti temsil vasfını kaybetmiş meclisi dağıtıp iktidarı geçici olarak Millî Birlik Komitesine emanet ettiği ifade edilmiştir.

Kanuna göre, Millî Birlik Komitesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Teşkilât-ı Esasiye Kanununa göre sahip olduğu bütün hak ve yetkilere sahip bulunacak, Yüksek Adalet Divanı da sakıt cumhurbaşkanını, başvekilli, vekilleri, eski iktidar mensuplarını ve bunların suçlarına iştirak edenleri yargılamakla yetkili olacaktır.

Millî Birlik Komitesinin başkanlığına Orgeneral Cemal Gürsel getirilmiş, Gürsel aynı zamanda Başbakan, Millî Savunma Bakanı ve Başkomutanlık görevlerini de üstlenmiştir. MBK de 6 Ekim 1960 tarihinde, yargılamaları yapacak olan Yüksek Adalet Divanı başkanlığına Yargıtay 1. Ceza Dairesi başkanı Salim Başol'u, Yüksek Adalet Divanı başsavcılığına da Yüksek Soruşturma Kurulu üyesi Altay Ömer Egesel'i getirmiştir.

Yassıada'da 14 Ekim 1960'ta başlayıp 15 Eylül 1961'de sona eren yargılamalarda tutuklu sanıklar, anayasayı ihlal, vatana ihanet, meclis iç tüzüğü'nün değiştirilmesi, Kırşehir'in ilçe yapılması, CHP'nin mallarına el konulması, haksız kredi tahsisi vs. gibi suçlardan hüküm giymişlerdir. Duruşmalarda 592 sanıktan 288'i için idam istenmiş, ancak, 15 sanığa idam, 31'ine müebbet, 418 sanığa çeşitli cezalar verilmiştir. Haklarındaki idam kararları oybirliği ile alınan Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın cezaları 16 Eylül'de, Başbakan Adnan Menderes'inki 17 Eylül'de infaz edilmiş, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'inki ise yaş haddi nedeniyle müebbet hapse çevrilmiştir.

Millî Birlik Komitesiyle Temsilciler meclisinden oluşan anayasa hazırlamakla görevli Kurucu Meclis'in hazırlamış olduğu anayasa 9 Temmuz 1961 tarihinde yapılan halk oylamasıyla %61,7 oy oranıyla kabul edilip yürürlüğe girmiştir.

Bu anayasa ile meclis en yüksek karar mercii olmaktan çıkarılmış, egemenliğin yetkili organlar eliyle kullanılacağı ilkesi dâhilinde seçilmiş organların gücünü sınırlandırmak amacıyla Anayasa Mahkemesi, ikinci meclis (senato) gibi kontrol ve dengeleme sistemleri getirilmiş, idari mahkemeler güçlendirilmiş, oluşturulan Millî Güvenlik Kurulu ile askeri

bürokrasinin sistem içindeki etkinliği anayasal bir kural haline getirilmiş, üniversiteler, radyo ve televizyon kurumu yönetsel özerklik kapsamına alınmış, yasama ve yargı hem görev hem yetki olarak kabul edilirken, yürütme sadece görev olarak tanımlanmış, tam yargı bağımsızlığı sağlanmış, temel hak ve özgürlükler genişletilmiştir.

Ancak bu düzenlemeler, demokrasi ve uzlaşma kültürünün gelişmemesi, toplumun, demokrasiyi bir yaşam tarzı olarak içselleştiren bireylerden oluşmaması, siyasal sistemin işleyişine özgür iradesiyle ve kararlılıkla katkı sağlayacak, nitelikli eğitimle yetişmiş, örgütlü, bilinçli ve entelektüel seçmen kitlesinden yoksun olunması, siyasal partilerin anti-demokratik ve oligarşik usullerle yönetilmeye devam edilmesi gibi nedenlerle gerçek ve ileri demokrasiye ulaşılması, ilerleyen yıllarda yeni askeri ve sivil darbelerin yaşanmaması için yeterli olmamıştır.

Mehmet TEMEL-Yasemin DOĞANER

KAYNAKÇA

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, **Yüksek Adalet Divanı Yassıada Mahkemesi Evrakı (1961)**.

BCA, 10.09/7.23.7, Lef.31,32,38,40,41,42,46,48.

Ağaoğlu, Samet, **Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri**, Bir soru, İstanbul, 1972.

Ahmad, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, İstanbul 2007.

Albayrak, Mustafa, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Ankara 2004. Aslan, Zehra, **Yassıada'da Yargılanan Trabzon Milletvekilleri I**, İstanbul 2017.

Avcı, Gürkan, "Adnan Menderes ve Demokrasi", Dilşen İnce Erdoğan ve Diğerleri, **Türk Tarihinde Adnan Menderes**, C I, (2012), s. 235-247.

Aydemir, Şevket Süreyya, **Menderes'in Dramı ?**, İstanbul 2010.

Aydemir, Talat, **Talat Aydemir'in Hatıraları**, İstanbul, 1968.

Başgil, Ali Fuad, **27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri**, İstanbul 2008.

Batur, Muhsin, **Anılar ve Görüşler (Üç Dönemin Perde Arkası)**, İstanbul 1985.

Belen, Fahri, **Ordu ve Politika**, İstanbul, 1971.

Bulunmaz, Barış, "Türk Basın Tarihi İçerisinde Demokrat Parti Dönemi ve Sansür

Uygulamaları", **Öneri**, C 10, S. 37, (Ocak 2012), s.203-214.

Bulut, Sedef, "Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu", **Gazi Akademik Bakış**, C 2, S 4, (2009), ss.125-145.

Demir, Şerif, **Düello Menderes ve İnönü Demokrat Parti'den 27 Mayıs Darbesi'ne Olaylar**, İstanbul 2011.

Demirel, Tanel, **Türkiye'nin Uzun On Yılı: Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi**, İstanbul 2011.

Doğaner, Yasemin, **Türk Demokrasi Tarihinde Vatan Cephesi**, Ankara 2013.

Doğaner, Yasemin, **27 Mayıs İhtilali ve Kurucu Meclis**, H.Ü. Basılmamış Y.L. Tezi, Ankara, 1996.

Erkanlı, Orhan, **Anılar, Sorunlar, Sorumlular (27 Mayıs 1960-12 Mart 1971 Türkiye'si)**, İstanbul 1973.

Erođul, Cem, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Ankara 2003.

Esen, Selin, "18 Nisan 1960 Tarihli Tahkikat Komisyonu" **Mülkiye Dergisi**, C 34, S. 267, (2010), ss. 167-192.

İpekçi, Abdi-Ömer Sami Coşar, **İhtilalin İcyüzü**, İstanbul, 1965.

Karaveliođlu, Kamil, **Bir Devrim İki Darbe: 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül**, İstanbul 2007.

Karpat, Kemal H, **Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller**, İstanbul 2012.

Kayalı, Kurtuluş, **Ordu ve Siyaset (27 Mayıs-12 Mart)**, İstanbul 2015.

Mazıcı, Nurşen, **Türkiye'de Askeri Darbeler ve Sivil Rejime Etkileri**, İstanbul 1989.

Menderes, Aydın, **Babam ve Ben**, İstanbul 2012.

Önal, Tekin, "Askeri Vesayet Sisteminin İlk Halkası: 27 Mayıs Süreci ve Sonrası", **Turkish Studies**, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 10/1 Winter 2015, p. 511-534.

Özbudun, Ergun, **Türk Siyasal Hayatı**, Çev: Ali Resul Usul, Eskişehir 2004.

Özbudun, Ergun, **Türk Anayasa Hukuku**, Ankara 2000.

Özdađ, Ümit, **Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**, İstanbul 1997.

Seyhan, Dünder, **Gölgedeki Adam**, İstanbul 1966.

Şahin, İbrahim, "İktidar-Muhalefet İlişkileri Çerçevesinde İnönü ve Menderes'in Siyaset Dili", **Tarih ve Günce Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic I/1**, (Yaz 2017), s. 191-215.

Şeyhanlıoğlu, Hüseyin, "Adnan Menderes ve Demokrat Parti", Dilşen İnce Erdoğan ve

Diğerleri, **Türk Tarihinde Adnan Menderes**, C. I, (2012), s. 259-287.

Tanör, Bülent, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, İstanbul 2006.

Temel, Mehmet, "Menderes'in Beyanlarına Göre 27 Mayıs İhtilaline Giden Süreçte CHP'nin Sorumluluđu", **Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi**, C 20, S 45, (Güz 2019), ss. 195-203.

Toker, Metin, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944- 1973, Yarı Silahlı Yarı Kulahlı Bir Ara Rejim 1960-1961**, Ankara 1991.

Türkeş, Alparslan, **27 Mayıs, 13 Kasım, 21 Mayıs ve Bazı Gerçekler**, İstanbul, 1977.

Ulay, Sıtkı, **27 Mayıs 1960 Harbiye Silah Başına (General Sıtkı Ulay'ın Hatıraları)**, İstanbul 1968.

Uyar, Hakkı, **Türk Siyasal Yaşamında Cepheleşmelere Bir Örnek Vatan Cephesi**, İstanbul 2012.

Yazıcı Serap, **Türkiye'de Askeri Müdahalelerin Anayasal Etkileri**, Ankara 1997.

Yılmaz, Ensar, "1954 Seçimlerinin Önemi, Öne Çıkan Özellikleri ve Siyasi Sonuçları", **E-Journal of New World**

Sciences Academy, Volume, 5, Number, 4, (2010), s. 541-551.

Yüceer, Saime, "Tahkikat Komisyonu: Muhalefetsiz Demokrasi"(!), Dilşen İnce Erdoğan ve Diğerleri, **Türk Tarihinde Adnan Menderes**, C. II, Aydın, 2012, s.727-762.

Aslan, Zehra, "60 yıl sonra 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesine bakmak (1)", Yazı Dizisi, <https://www.indyturk.com/node/185571/t%C3%BCrkiyeden-sesler/60-y%C4%B1l-sonra-27-may%C4%B1s-1960-askeri-m%C3%BCdahalesine-bakmak-1>. Erişim Tarihi: 05.08.2022

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/27-mayis-1960-darbesi/?pdf=5463> adresinden erişilmiştir